

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЛІСІВ: ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

ECOLOGICAL AND ECONOMIC ASSESSMENT OF FORESTS BIODIVERSITY: FORMATION OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL INSTRUMENTS

Юрій НЕСТОРИЯК,
Національний університет
біоресурсів
і природокористування
України, Київ

Yuriy NESTORIAK,
The National University
of Life and Environmental
Sciences
of Ukraine, Kyiv

• Встановлено, що багатокомпонентність і багатофункціональність флористичних та фауністичних ресурсів вимагає формування сучасного теоретико-методологічного інструментарію еколого-економічної оцінки біорізноманіття лісів. Такий інструментарій має базуватися на антропоцентричному, біоцентричному, тектологічному та когнітивному підходах.

• It has been established that multicomponent and multifunctional nature of floristic and faunal resources requires the formation of modern theoretical and methodological instruments for ecological and economic assessment of forests biodiversity. Such instruments should be based on anthropocentric, biocentric, tectological and cognitive approaches.

Постановка проблеми. Ліс є складною багатофункціональною системою, і спрощене оцінювання його потенціалу, яке зводилося до визначення запасів деревних та недеревних ресурсів, не давало можливості повною мірою врахувати здатність його окремих компонентів продукувати екосистемні послуги, зокрема в частині зміцнення агроландшафтів, упередження надходження шкідливих речовин у природні водні об'єкти, поглинання вуглекислого газу та емісії кисню.

Відправним пунктом у розробці методичного забезпечення еколого-економічної оцінки біорізноманіття лісів є наявні теоретико-методологічні підходи щодо оцінки природних ресурсів, оскільки біорізноманіття – це багатокомпонентна сукупність сировинних і несировинних природних ресурсів. Саме вона, будучи природною сировиною та несировинною якістю лісів, надає широкий спектр екосистемних послуг, пов'язаних із здатністю лісових екосистем поглинати вуглекислий газ і виді-

ляти кисень, послаблювати негативну дію антропогенних та техногенних впливів на навколишнє середовище, створювати несировинні якості для різних видів рекреаційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. У працях С.Бобильова, К.Гофмана, П.Жолкевського, П.Кравця, П.Лакиди розглядаються теоретико-методологічні підходи до еколого-економічної оцінки біорізноманіття в умовах як командно-адміністративної, так і ринкової економіки, підходи економіко-екологічної оцінки біорізноманіття як складової територіальних ресурсів, аналізуються методи оцінки окремих складових біорізноманіття, а також сформовано концепт еколого-економічної оцінки біорізноманіття природоохоронних територій [1-4]. Ліва частина біорізноманіття концентрується в лісах, тому на сьогодні особливої актуальності набуває проблема теоретико-методологічного забезпечення еколого-економічної оцінки лісів.

Цілі статті. Метою публікації є формування теоретико-методологічного інструментарію еколого-економічної оцінки біорізноманіття з урахуванням багатокомпонентності та багатофункціональної спрямованості використання його окремих складових.

Виклад основного матеріалу. Нині постає важливе теоретико-методологічне завдання оцінювання всіх без винятку компонентів лісових біогеоценозів, які відзначаються неоднаковою матеріально-речовою субстанцією і по-різному залучаються у відтворювальний процес. Отже, еколого-економічна оцінка всієї сукупності лісового біорізноманіття і має стати точкою відліку у визначенні реальної цінності лісових благ.

Доцільність формування сучасного концепту еколого-економічної оцінки біорізноманіття лісів впливає з необхідності імплементації

тації у вітчизняну практику регулювання лісового господарства базових положень Спільної аграрної політики Європейського Союзу, яка передбачає інтеграцію лісового та сільського господарства. Це у свою чергу підвищує роль і значення екосистемних послуг, які продукуються лісовими біогеоценозами з метою збереження цілісності агроландшафтів та примноження асиміляційної місткості території в цілому. Еколого-економічна оцінка екосистемних послуг, які продукуються окремими компонентами біорізноманіття лісів, сформує передумови для розгляду альтернативних варіантів ведення лісового господарства, зокрема тих, які передбачають підвищення рівня комплексності використання лісоресурсного потенціалу через утилізацію лісосічних відходів, ефективного використання другорядних лісових матеріалів, збереження лісових водно-болотних угідь.

У вітчизняній економіці природокористування, зокрема в економіці лісового господарства, оцінка біорізноманіття лісів через категорії соціально-економічної та екологічної цінності не отримала належного методологічного, методичного та інституціонального забезпечення. У попередні роки здійснювалась розробка теоретико-методологічних підходів до оцінки окремих складових лісоресурсного потенціалу, що не давали можливості повною мірою визначити роль ресурсів лісу у розширеному відтворенні наявного економічного потенціалу та забезпеченні екологічної безпеки соціально-економічного розвитку.

Еколого-економічна оцінка відтворення біорізноманіття лісів є сукупністю теоретичних, методологічних та методичних прийомів, які дають змогу на основі системи критеріїв та індикаторів параметризувати інтегральну (соціально-економічну та екологічну) цінність основних компонентів (флористичного та фауністичного) біорізноманіття лісів у їх взаємозв'язку та здатності продукувати екосистемні послуги, а також визначити просторові, організаційно-економічні й природно-ресурсні детермінанти його збереження, відтворення та нарощення.

Необхідно сформулювати такий інструментарій еколого-економічної оцінки біорізноманіття лісів, який враховуватиме не лише економічні функції, що виконують лісові екосистеми, а й соціальні та екологічні, які відповідно до іноземного досвіду є рівноцінними економічним чинникам капіталізації лісогосподарського виробництва в цілому.

Однак виходячи з того, що між соціально-економічною системою та лісовими екосистемами має місце динамічна рівновага у зв'язку з необхідністю задоволення потреб людини і господарського комплексу у лісовій сирови-

ні та несировинних якостях лісу, при формуванні теоретико-методологічного підґрунтя еколого-економічної оцінки відтворення біорізноманіття лісів варто використовувати тектологічний підхід. Саме він дозволяє виявляти передумови для невідворотних структурних перебудов з метою стабілізації темпів, пропорцій та масштабів господарського освоєння лісоресурсного потенціалу.

Складність здійснення адекватної еколого-економічної оцінки відтворення біорізноманіття лісів пов'язана зі значною багатоконпонентністю видової структури основних його складових, що вимагає використовувати прийоми, які дадуть можливість при великій кількості взаємопов'язаних факторів при визначенні соціально-економічної та екологічної значимості флористичних та фауністичних ресурсів орієнтуватися на конкретні умови розвитку ситуації. Цього можна досягти за допомогою когнітивного підходу до еколого-економічного оцінювання біорізноманіття лісів

Тобто сучасний концепт проведення еколого-економічної оцінки відтворення біорізноманіття лісів має базуватися на поєднанні чотирьох підходів (традиційних антропоцентричного та біоцентричного, а також тектологічного та когнітивного) (див. **рис.**), що дозволить сформулювати теоретико-методологічний інструментарій такої оцінки з ідентифікацією фундаментальних передумов та основних етапів еколого-економічного оцінювання відтворення біорізноманіття лісів.

Але загально визнані підходи щодо оцінки біорізноманіття не спрацьовують з огляду на багатоконпонентність його структури й відмінності в матеріально-речовій та несировинній складовій. Більше того, не завжди враховуються зміни оціночних параметрів у результаті освоєння капітальних інвестицій та поточних витрат на відтворення й збереження біорізноманіття. За таких умов необхідною передумовою адекватної еколого-економічної оцінки є формування сучасної системи інформаційного забезпечення управління відтворенням та збереженням біорізноманіття.

Сучасна система інформаційного забезпечення (моніторинг, облік, кадастр) є необхідною передумовою адекватного визначення реальної цінності лісового біорізноманіття. Цінність усіх компонентів біорізноманіття лісів повною мірою може бути визначена на основі еколого-економічної оцінки або системи еколого-економічних оцінок. Це пов'язано з тим, що велика кількість компонентів біорізноманіття лісів має значну екологічну цінність, однак при цьому не має вагомого значення для формування доданих вартостей у лісовому господарстві.

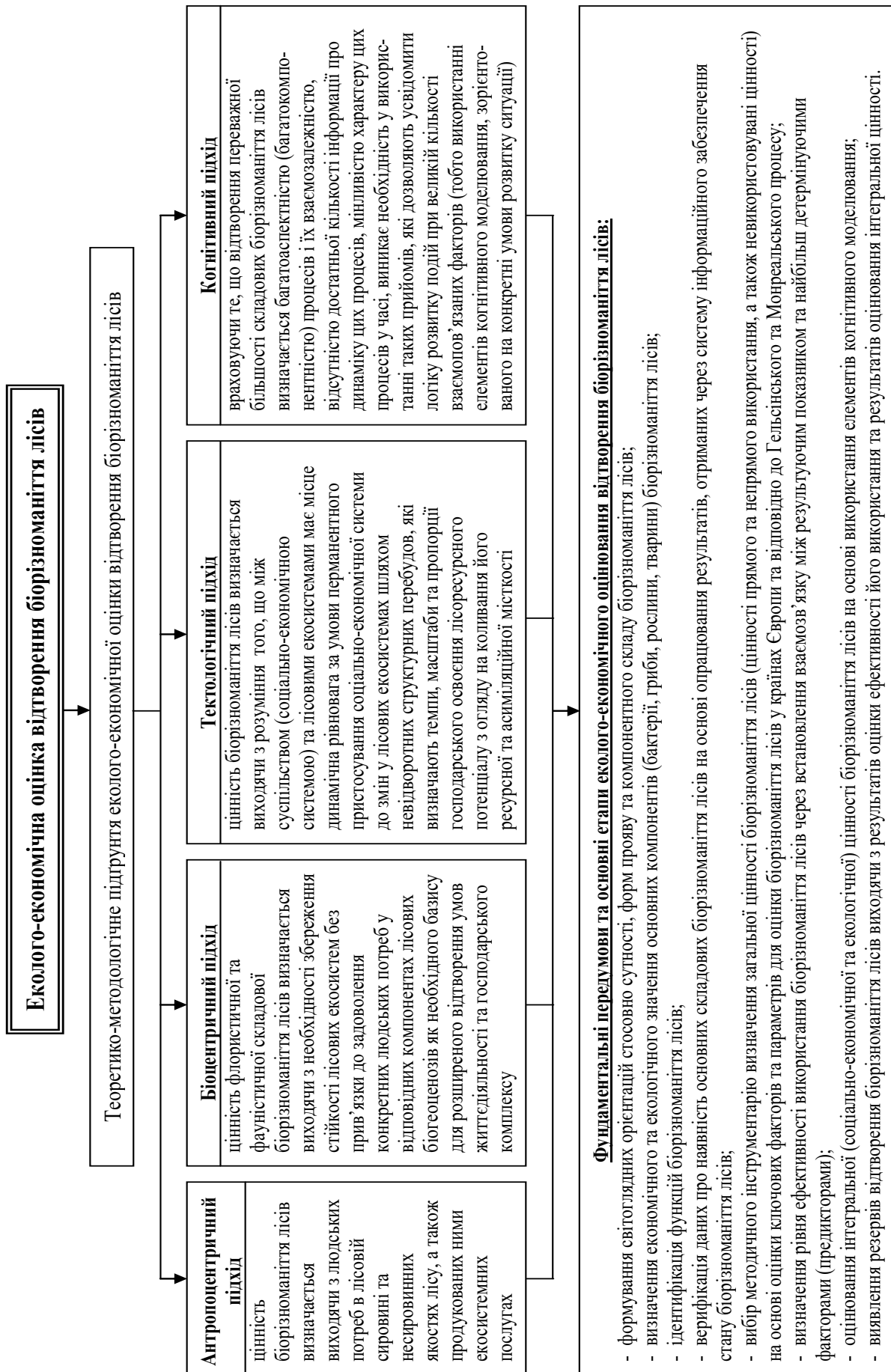

Рисунок. Теоретико-методологічний інструментарій еколого-економічної оцінки відтворення біорізноманіття лісів (авторська розробка)

Але без цих компонентів ареали концентрації біорізноманіття не здатні виконувати окремі функції, від яких залежить асиміляційна здатність територій і повнота виконуваних лісовими екосистемами послуг. Більше того, і соціально-економічна, і екологічна цінність окремих компонентів біорізноманіття лісів залежить не від їх прямого залучення у відтворювальний процес, а від їх здатності упереджувати еколого-деструктивні та природо-руйнівні процеси як у лісгосподарському, так і в сільськогосподарському виробництві.

Через окремі компоненти біорізноманіття лісів відбувається трансформація негативних екологічних екстерналій у позитивні, що формує сприятливі передумови для розширеного відтворення флористичних та фауністичних ресурсів.

Тобто необхідною передумовою формування сучасного інструментарію еколого-економічного оцінювання біорізноманіття лісів є створення системи інформаційного забезпечення обліку й оцінки біорізноманіття шляхом розробки нормативно-правового, організаційно-інституційного, фінансово-технічного, науково-методичного та інформаційно-комунікаційного забезпечення моніторингу лісового біорізноманіття. Виходячи з результатів і моніторингу, зокрема стосовно динаміки окремих видів флористичних та фауністичних ресурсів, можна корегувати результати еколого-економічного оцінювання соціально-економічної та екологічної цінності лісів.

Висновки. Дослідження довели, що недостатньо обґрунтованими є теоретико-методологічні підходи стосовно оцінювання біорізноманіття лісів крізь призму врахування всіх його компонентів (сировинних та несировинних), обсяги продукування екосистемних послуг лісовими екосистемами, вплив нарощення лісоресурсного потенціалу та ефективність функціонування суміжних галузей, у першу чергу сільськогосподарського виробництва. Формування сучасного концепту еколого-економічного оцінювання біорізноманіття лісів має базуватися на поєднанні антропоцентричного, біоцентричного, тектологічного та когнітивного підходів, що дозволить вра-

хувати складний спектр взаємозв'язків як між окремими складовими лісового біорізноманіття, так і між біорізноманіттям лісів і соціально-економічною системою. Таке поєднання підходів стосовно визначення оціночних характеристик флористичних та фауністичних ресурсів визначає фундаментальні передумови та основні етапи еколого-економічного оцінювання відтворення біорізноманіття лісів в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобылев С. Н. Экономика сохранения биоразнообразия. Повышение ценности природы. М., 1999. 88 с.
2. Гофман К. Г. Экономическая оценка природных ресурсов в условиях социалистической экономики. М., 1977. 234 с.
3. Жолкевський П.Ф. Концептуальні основи економіко-екологічної оцінки територіальних ресурсів. За ред. С.І. Дорогунцова. К., 1998. 52 с.
4. Кравець П. В., Лакида П. І. Критерії та індикатори сталого управління лісами України. Науковий вісник. Збірник наук.-техн. праць УкрДЛТУ. 2002. Вип. 12.7. С. 146–158.

REFERENCES

1. Bobylev S.N. *Ekonomika sohraneniya bioraznoobrazija* [The Economics of Biodiversity Conservation]. *Povyshenie cennosti prirody*, Moscow, 1999, 88 p. [in Russian].
2. Gofman K.G. *Ekonomicheskaja ocenka prirodnyh resursov v uslovijah socialisticheskoy ekonomiki* [Economic evaluation of natural resources in a socialist economy]. Moscow, 1977, 234 p. [in Russian].
3. Zholkevs'kyu P.F., Dorohuntsov S.I. *Kontseptual'ni osnovy ekonomiko-ekolohichnoyi otsinky terytorial'nykh resursiv* [Conceptual bases of economic and ecological assessment of territorial resources]. Kyiv, 1998, 52 p. [in Ukrainian].
4. Kravets' P.V., Lakyda P.I. *Kryteriyi ta indykatory staloho upravlinnya lisamy Ukrayiny* [Criteria and indicators of sustainable forest management in Ukraine]. *Naukovyy visnyk, Zbirnyk nauk.-tekhn. prats' UkrDLTU*, 2002, no. 12.7, pp. 146-158 [in Ukrainian].